

memo

Sociaal werk helpt mensen bij schulden en armoede

Het verhaal in het kort

De visie van de overheid op schulden: iedereen moet schulden zien te voorkomen

De huidige schuldhulpverlening is water naar de zee dragen. Beleidsmakers en overheden denken: we moeten voorkomen dat mensen schulden maken. We moeten burgers opvoeden in verantwoord financieel gedrag. Aan preventie doen met een website: vertellen dat je niet mag uitgeven wat je niet hebt. Dat je moet sparen. Maar dat weten de meeste mensen wel. Toch gaat het steeds vaker en erger mis.

De visie van de MOgroep: richt je op de groep burgers met structurele schulden

Overheden en beleidsmakers moeten zich richten op de juiste groep burgers, namelijk de mensen die structureel financiële problemen hebben. De miljoenen Nederlanders aan de onderkant van de samenleving: analfabeten, ouderen, migranten die de taal niet beheersen, mensen met LVG-, GGZ-problematiek, mensen met een laag IQ. Kortom: mensen voor wie de papiermolens te snel draaien en zorgvuldige administratie te ingewikkeld is. Die te weinig financiële armslag hebben en geen buffer. Die dus onmiddellijk door de bodem zakken bij ziekte, als de wasmachine stuk gaat, de relatie misloopt, hun baantje wordt opgedoekt, een kind problemen krijgt. Door de ontbrekende financiële armslag betekent één foutje of één keer pech: schulden. En één keer geen huur betalen leidt tot honderden euro's achterstand die niet meer is in te lopen.

Waarom je richten op juist deze groep?

Geldgebrek staat niet op zich maar veroorzaakt doorgaans allerlei immateriële problemen en gedragsproblemen. Als ingrijpen uitblijft, verergeren die problemen. Dan kan een sneeuwbaaleffect ontstaan, zeker als er sprake is van gezinnen met kinderen. Dat is niet alleen tragisch voor de mensen zelf, maar ook voor de mensen om hen heen. Bovendien: hoe langer de problemen woekeren, hoe meer tijd, energie en uiteindelijk ook geld het de samenleving kost om mensen weer overeind te helpen.

Bij deze groep komt financiële zelfredzaamheid niet vanzelf. De materie is te ingewikkeld.

Overheden en instituties denken te snel: als je burgers financieel wilt helpen, dan bouw je een website en het is opgelost: pensioenwijzer.nl; bereken uw recht.nl. wijzer in geldzaken. Dat gebeurt vanuit de veronderstelling dat mensen minimaal een hbo-opleiding hebben... Natuurlijk is het zo dat ook maatschappelijk geslaagde mensen in de schulden raken. De pechfactor speelt daarin vaak een rol. En er zijn mensen met een gat in hun hand die in problemen raken. Maar die zijn te op te voeden. De groep met structurele schulden ontbreekt het echter aan duurzaam financieel bewustzijn en duurzame armslag. De wet- en regelgeving is te complex voor hen. De toeslagen die voor hen bedoeld

zijn, geven veel problemen bij verrekeningen en vorderingen. De overheid zorgt ook zelf voor rompslomp: gedoe met de sociale dienst, belastingdienst, studiefinanciering, of rond de verblijfsvergunning.

Het algemene 'schuldenvrijbeleid' van de overheid werkt niet bij deze mensen.

Op afstand digitaal opvoeden werkt hier dus niet. Overheden die dat niet onderkennen zijn pennywise, poundfoolish bezig. Deze groep zorgt voor een constante stroom van latente multiproblematiek met multischulden. Als gemeente zul je op die kennis gebaseerd beleid moeten ontwikkelen: steun initiatieven en diensten die tegemoet komen aan de werkelijke behoefte van mensen met structurele schulden.

Met preventie betekent in dit verband niet 'zorgen dat mensen geen schulden krijgen', maar 'voorkomen dat schulden verergeren'.

Wij bedoelen met preventie 'het voorkomen van *ernstigere* schulden; enkelvoudige schulden moeten geen meervoudige schulden worden. Daarvoor moet stapsgewijs een fase worden bereikt waarin de problemen weer te overzien zijn. Mensen die financieel slecht zitten en dreigen af te glijden moeten we vroegtijdig signaleren en hen snel integraal, simpel helpen. Daarvoor is alertheid nodig in wijkteams: vroegsignalering, vroeghulp en goeie financiële expertise. Zo kun je schulden stabiliseren en erger voorkomen.

De boodschap voor gemeenten: accepteer dat deze groep bestaat en schakel sociaal werkers in voor schuldhulpverlening!

Het is een politieke keus die getuigt van realisme om te weten dat deze groep een gegeven is. Zorg vervolgens voor goede laagdrempelige hulp in de eigen buurt. En voor jongeren: regel hulp in hun eigen ROC: http://businesscases.effectieveschuldhelp.nl/?page_id=18

Zorg als gemeente voor **sociaal werkers met verstand van financiële problemen**. Wees laagdrempelig. Zorg in kwetsbare buurten voor dagelijkse hulp bij (financiële) administratie. Denk niet dat 'alleen een formulierenbrigade' afdoende is, daarvoor zijn de problemen vaak te complex. Wie ontwaart de kluwen van toeslagenproblemen met huurtoeslag, zorgtoeslag, kinderopvangtoeslag, sociale dienstende, rekeningen en huurschulden?

De boodschap voor het Rijk

Pak de wetgeving aan. Vereenvoudig toeslagen en het belastingsysteem. We pompen nu miljarden rond. Gezond financieel gedrag bereik je niet met websites en folders. Bouw dat in in het onderwijs. Wie weet helpt deze metafoor: we hebben bijna allemaal een auto, maar slechts een enkeling kan die zelf repareren bij pech. Daar heb je de ANWB voor! Even goed hebben we allemaal een financiële administratie die zeer velen niet zelf kunnen overzien en bijhouden. Zorg dus dat er een financiële wegwacht in de buurt is die eerste hulp kan verlenen. Daarvoor hoeven we niet het wiel uit te vinden. Sociaal werkers, sociaal raadslieden kunnen mensen prima helpen met financiële problemen. Zorg dat burgers er in hun wijk gebruik van kunnen maken.

Cijfers, feiten en onderbouwing

2,5 miljoen Nederlanders onder de armoedegrens

De groep mensen die zwaar in de problemen komt door schulden, neemt in omvang nog altijd toe. Het Nibud berekende onlangs dat in Nederland er zo'n **1,1 miljoen huishoudens (18 %) zijn met ernstige betalingsachterstanden** en dat aantal is groeiende. (*Overkoepelende blik op de omvang en preventie van schulden in Nederland, Nibud 2014*). Zie hier

<http://www.mogroep.nl/categorieen/thema/sociaal-raadsliedenwerk-srw/nieuws/3541-de-enorme-schade-door-problematische-schulden>

2,5 miljoen Nederlanders leven onder de armoedegrens. 604.000 kinderen groeien op in arme gezinnen onder die armoedegrens.

<http://www.mogroep.nl/actueel/nieuws/3540-2-5-miljoen-nederlanders-onder-armoedegrens>

De effecten van de financiële crisis worden zichtbaar. Het inkomen van veel huishoudens is de laatste jaren aanmerkelijk gedaald en dat zorgt voor **een groeiende groep mensen met problematische schulden**. Vorig jaar (2013) meldden 89.000 mensen zich bij de schuldhulpverlening in hun gemeenten tegen 84.500 in 2012. Ook de gemiddelde schuld steeg, van 33.500 euro naar 37.700 euro (NVVK).

Er is ook een sterke toename van mensen van wie de schulden niet meer worden opgelost, de zogenaamde **onoplosbare schuldenproblematiek**. Deze mensen kloppen tevergeefs aan bij gemeente voor een schuldenregeling. De NVVK berekende dat deze groep groeiende is en in 2013 zo'n 17.000 personen telde.

Het wegnemen van armoede- of schuldenproblematiek is een belangrijke, zo niet de belangrijkste voorwaarde om überhaupt te kunnen participeren in de samenleving. Wie schulden heeft, heeft weinig ruimte over voor andere zaken dan het dagelijks bestaan. Door armoede en schulden een stevige positie te geven binnen de integrale aanpak van de drie decentralisaties (op het gebied van werk, zorg en jeugd) wordt de zelfredzaamheid van burgers efficiënter stap voor stap versterkt.

Hoe meer armoede, hoe hoger de kosten voor de samenleving

Het Nibud berekende dat **één huishouden met ernstige schuldenproblematiek** de samenleving zo'n **100.000 euro kost** aan afschrijvingen, hulpverlening, verzuim- en ziektekosten, verloren arbeidsuren, uitkeringen en huisuitzettingen. Bovendien voelen huishoudens met schulden zich buitengesloten uit de maatschappij en leiden de geldproblemen tot spanningen binnen gezin en samenleving. Met name kinderen zijn daarvan de dupe. Wat weer leidt tot maatschappelijke achterstand en kosten.

Kunnen maar niet willen of willen maar niet kunnen?

Er wordt vaak gesteld dat mensen die verleidingen niet kunnen weerstaan, dat ook niet echt willen. Maar zo zwart-wit is het vaak niet met deze groep mensen. Via de media worden Nederlanders permanent uitgenodigd om producten aan te schaffen. Wie lekker in zijn vel zit is beter in staat om die verleidingen te weerstaan dan mensen die toch al het gevoel hebben overal voor op te draaien. Veel mensen overzien bovendien niet meteen de consequenties van een vrijmoedig aankoopbeleid. Zwakbegaafde Nederlanders vormen wat dat betreft een risicogroep. En een gróte groep, want volgens cijfers van het SCP valt 13% van de Nederlanders in die categorie, één op de negen mensen in de leeftijdscategorie 16 tot 65 jaar. Activeren van gezond gedrag en motivatie binnen juist deze groep krijgt vaak te weinig aandacht bij de aanpak van schulden.

Niet iedereen heeft een spaarpot

Beleidsmakers denken te makkelijk dat elke Nederlander een spaarpotje heeft, een appeltje voor de dorst of tijden van droogte. Maar in de praktijk heeft 40 % van de Nederlanders dat niet (Warnaar & Van galen, 2012). Ook irrationeel gedrag zoals onnodige aankopen doen en geld lenen terwijl je wel een spaarpotje hebt, komt veel voor. Daar komt bij dat steeds meer jongeren, met name wat lager opgeleide jongeren collectief van school komen met schulden. Tilburg heeft een werkende aanpak met het programma Fix up your life, ism oa jongerenwerk van R-Newt.

http://businesscases.effectieveschuldhulp.nl/?page_id=18

Schuldeisers duwen schuldenaren nog dieper in het financiële moeras

Mensen met schulden raken makkelijk nog dieper in de schulden doordat schuldeisers de beslagvrije voet (=90 % bijstandsnorm) niet goed toepassen. Uit onderzoek van sociaal raadslieden blijkt dat met name de overheid zelf als schuldeiser deze norm met voeten treedt. En met de slogan van de belastingdienst 'leuker kunnen we het niet maken, wel makkelijker', is het weliswaar gemakkelijk geworden om een toeslag aan te vragen, maar het blijft een helse klus om zaken te verrekenen als je inkomen is gewijzigd en de gegevens niet tijdig zijn doorgegeven. Zeker als je geen spaarpotje hebt en twee jaar na dato alsnog een vordering krijgt van ettelijke duizenden euro's.

<http://www.mogroep.nl/categorieen/thema/sociaal-raadsliedenwerk-srw/nieuws/2663-incassokosten-nog-steeds-teveel-in-rekening-gebracht>

Van de toeslagen in de drup

In de media wordt regelmatig geroepen dat mensen met een uitkering makkelijk boven het bijstandsmimum kunnen komen door aanvragen van bijzondere bijstand en toeslagen. Men vergeet daarbij te zeggen dat het in een gezin dan wel om zo'n vijftien verschillende regelingen kan gaan met verschillende eisen rond aanvragen, uitbetalingen en beslagleggingen. De kans dat er iets mis gaat met zo'n regeling is ook sterk aanwezig bij mensen met schulden, met alle gevolgen vandien. Om schulden echt aan te pakken ben je er niet met een simpele website; dat vergt investering in een coachende aanpak door schuldhulpverleners.

http://businesscases.effectievelschuldhulp.nl/?page_id=22

Maatschappelijke effecten van schulden

Aanpak schulden en armoede effectiever door samenhangende maatregelen

Uit onlangs verschenen maatschappelijke kosten-en-batenanalyses binnen wijkteams blijkt dat de effectiviteit van trajecten toeneemt als je ze niet los maar in samenhang met elkaar worden inzet. <http://www.mogroep.nl/categorieen/thema/sociale-wijkteams/nieuws/3516-de-vormgeving-van-sociale-wijk-teams-enorme-diversiteit-in-beeld>

Bij schuldhulpverleningstrajecten blijkt dat wanneer de financiële situatie eerder stabiliseert ook andere (zorg)interventies effectiever worden. Daarmee worden maatschappelijke kosten voorkomen. Ook door het voorkomen van escalaties als bijvoorbeeld uit de hand lopende schulden (met huisuitzetting als gevolg) kan belangrijke winst worden geboekt. Zie voor MKBA's en onderbouwing <http://www.mogroep.nl/pagina/s1173480>

Schulden leiden tot sociale non-participatie...

Financiële problemen komen zelden alleen. Soms zijn schulden het gevolg van andere problemen en soms de oorzaak ervan. Het is wel duidelijk dat schuldenproblematiek sociale participatie belemmert. Mensen met ernstige schulden voelen zich vaak buitengesloten. Dat leidt er weer toe dat zij zelf ook niet in staat zijn een actieve bijdrage te leveren aan de samenleving. Witte noemt dat sociale non-participatie (Witte, 2011). Mensen raken gemarginaliseerd, komen in een sociaal isolement en raken gedemoraliseerd. Hun sociale omgeving wordt steeds kleiner.

... tot spanningen in het gezin...

Schulden veroorzaken ook gevoelens van onmacht, jaloezie en verwijten, en zorgen voor verharde verhoudingen. Dat heeft ook effecten op kinderen. Zij presteren slechter op school, overtreden vaker regels en hebben een slechtere gezondheid. Bij deze kinderen is ook sprake van materiële deprivatie: onvoldoende sociale participatie en onvoldoende toegang tot sociale grondrechten. Het leidt tot

spanningen tussen de partners onderling en in relatie tot hun kinderen. Veel ruzies gaan over geldproblemen. Ruzies die kunnen uitmonden in huiselijk geweld en/of kindermishandeling en/of verwaarlozing. Erger zijn gezinsdrama's, waar schuldenproblematiek een oorzaak kan zijn. Duidelijk is dat mensen met uitkeringen vaker zelfmoord plegen.

<http://www.mogroep.nl/categorieen/thema/participatie-buurtwerk/nieuws/3008-kinderen-in-tel-weer-meer-kinderen-in-armoede>

... en tot fysieke en psychische klachten

Ernstiger schulden hebben ook effect op de fysieke en psychische gezondheid. Zo'n 53 % van de mensen met schulden heeft last van stress, slapeloosheid en /of een depressie. De fysieke gezondheid wordt hierdoor ook slechter. Schulden vormen letterlijk een last. Mensen met ernstige financiële problemen hebben bijvoorbeeld vaak rugpijn (80%) in vergelijking met mensen die geen ernstige schulden hebben (20%).

Schakel sociaal werkers in voor schuldhulpverlening

Vroegtijdige aanpak helpt

De expertise van het sociaal werk in de aanpak van armoede en schulden ligt met name op gedragsverandering gerichte psychosociale begeleiding van de schuldenaren, preventie en signaleren van (toekomstige) problematische schuldensituaties.

Tijdig ingrijpen in problemen die de hulpvragers op dit gebied aangeven, voorkomt vaak situaties van problematische schulden. Hoe kleiner de schuld, hoe eerder stap-voor-stap een uitweg kan worden gevonden. Kwetsbare burgers hebben langere tijd of soms altijd hulp nodig bij het op orde houden van de thuisadministratie. Sociaal werkers werken met maatjes, formulierenbrigades en vrijwilligers aan deze waakvlamhulp.

Het doel van de begeleiding door het sociaal werk is het vergroten van de zelfredzaamheid van cliënten zodat ze:

- Om kunnen gaan met het beschikbare inkomen;
- inzicht in en overzicht hebben op de inkomsten en administratie;
- verstandige afwegingen over aankopen en uitgaven;
- bestand zijn tegen agressieve – en uitnodigende reclame;
- creatiever om kunnen gaan met behoeftes.

Sociale wijkteams en schuldhulpverlening

In de nieuwe sociale wijkteams rijst de vraagstuk hoe en bij wie kennis en expertise over dit thema het beste belegd kan worden. Zowel maatschappelijk werkers als sociaal raadslieden hebben daarin een rol. Maatschappelijk werkers kunnen mensen vooral helpen om hun leven weer op orde te krijgen op sociaal-emotioneel gebied. Sociaal raadslieden richten zich specifiek op de financiële problemen, maar stimuleren ook de zelfredzaamheid van de cliënt. Vooral vanwege hun financiële expertise zien we de rol van sociaal raadslieden als coach toenemen, bijvoorbeeld bij vrijwilligers in thuisbegeleiding, in formulierenbrigades en bij voedselbanken.

Brochure Met terugwerkende kracht: <http://www.mogroep.nl/categorieen/thema/sociaal-raadsliedenwerk-srw/publicaties/publicatie/4104-mogroep-brochure-met-terugwerkende-kracht>

www.mogroep.nl

www.sociaalwerkers.nl